

ความคิดของขงจื้อเพื่อสังคมที่เป็นสุข The Ideas of Confucius for Happy Society

ดร. สุวัฒน์ ทาสุนทร¹

บทคัดย่อ

บทความนี้นำเสนอแนวคิดของขงจื้อที่ให้ความสำคัญกับเรื่องคุณธรรมของปัจเจกชนและคุณธรรมของสังคมเพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในยุคนั้น ซึ่งสามารถนำมาปรับใช้กับการดำเนินชีวิตในปัจจุบันได้เพื่อป้องกันมิให้ความผิดพลาดเช่นในอดีตเกิดขึ้นอีก

คำสำคัญ: ขงจื้อ; คุณธรรม; มนุษยนิยม; มนุษยธรรม

Abstract

This article focuses on the philosophy of Confucius which emphasizes the personal and social morality in order to solve the social problems at that time. The article try to show that the ideas of Confucius also can be applied effectively to manage the way of happy living at the present time.

Keywords: Confucius; virtue; humanism; humanity

¹อาจารย์ประจำภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์

E-mail: suwtt85@gmail.com

บทนำ

บทความนี้ได้นำเสนอความคิดด้านคุณธรรม และจริยธรรมของขงจื๊อที่เกยถูกนำเสนอต่อสังคมจีนในอดีต เพื่อป้องกันและแก้ไขพฤติกรรมที่ผิดพลาดของมนุษย์ ซึ่งเกิดจากการแย่งชิงผลประโยชน์ เช่น ความมั่งคั่งและฐานะตำแหน่งในสังคมที่นำความสุขสบายมาให้ฝ่ายตน แต่เมื่อสังคมไม่สนใจกับคำเตือนของขงจื๊อ ทศนคติและพฤติกรรมของผู้ปกครองและผู้ถูกปกครองจึงไม่ได้เปลี่ยนแปลงแบบมีพลวัต จากการเอาเปรียบกันเป็นการเมตตาช่วยเหลือกันจากการแข่งขันเป็นความร่วมมือกันจากที่เกลียดกันเป็นความรักและสามัคคีปรองดองกัน ส่งผลให้สังคมสันคลอนนำไปสู่ความล้มเหลวทางการเมืองและการปกครอง ความผิดหวังจากการสอนผู้ปกครองและประชาชน² น่าจะเป็นเพราะบรรพชนสมัยนั้นไม่สามารถปรับเปลี่ยนมุมมองที่มีความเหมาะสมในการทำหน้าที่ของตนเองและการปฏิบัติต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยการใช้หลักแห่งเมตตาธรรมต่อกัน ทำให้ประเทศจีนตกอยู่ในวงจรที่เรียกว่า วัฏจักรราชวงศ์ ดังนั้นการรู้จักทบทวนและนำความรู้ ความคิดที่มีคุณค่าของขงจื๊อที่ถูกละเลยมาปรับใช้สร้างสุขภาวะทาง

สังคมในปัจจุบัน เพื่อไม่ให้เกิดความทุกข์ซ้ำรอยดังเช่นในอดีตนั้นมีความจำเป็นอย่างยิ่ง

เมื่อมนุษย์เป็นสัตว์สังคม การพึ่งพิงและการพึ่งพาเพื่อการอยู่รอดไม่ว่าจากเพื่อนมนุษย์ด้วยกันหรือจากสิ่งอื่นทั้งที่มีและไม่มีชีวิตในธรรมชาติจึงหลีกเลี่ยงไม่ได้ จอร์จ เฮอร์เบิร์ต เมด (George Herbert Mead) นักสังคมวิทยาอเมริกัน ได้กล่าวว่า เพราะความอ่อนแอทางร่างกายทำให้มนุษย์มาอยู่รวมกันในสังคม การรวมกันทำให้เกิดความแข็งแกร่งและเอาชีวิตรอดได้ นอกจากนั้นมนุษย์ยังสามารถใช้สังคมเป็นที่สร้าง รักษา ส่งเสริม ความรู้ความสามารถและการกระทำต่อกันของคนในสังคมที่ส่งต่อสืบทอดให้ชนรุ่นหลังได้ โดยรู้จักใช้ปัญญา ความคิด แยกแยะว่าสิ่งใดมีประโยชน์หรือโทษ เรียนรู้ที่จะปรับตัวเพื่อการอยู่รอด (สัญญา สัญญาวิวัฒน์, 2550, หน้า 161)

การศึกษาประวัติศาสตร์ความคิดทำให้เข้าถึงเหตุปัจจัยที่เป็นแรงผลักดันให้ก่อพฤติกรรมของมนุษย์ทั้งทางดีและทางร้ายเพื่อหาทางออกจากปัญหาและนำความสุขสู่สังคมได้ เช่นยุคสมัยของขงจื๊อที่เกิดความขัดแย้งจากการแย่งชิงอำนาจ ผู้ปกครองไม่ดูแลเอาใจใส่ประชาชน ขณะที่ประชาชน

ไม่ทำหน้าที่ของตน ต่างฝ่ายต่างเอาใจใส่ในประโยชน์ของตน ความรักในส่วนรวมหาได้ยาก ผลประโยชน์ของประเทศชาติเป็นเรื่องรอง ขงจื๊อในฐานะนักมนุษยนิยมให้ความสำคัญกับการใช้ปัญญาของมนุษย์เพื่อสร้างสรรค์ความดีงามให้กับสรรพสิ่งโดยอาศัยหลักแห่งมนุษยธรรมที่ส่งผลให้เกิดความสุขของบ้านเมืองและโลก

บริบททางสังคมจีน

สังคมจีนในช่วงก่อนศตวรรษที่ 21 เป็นสังคมภายใต้กรอบจารีตประเพณีซึ่งทำให้ความไม่เท่าเทียมกันของคนในสังคมเป็นที่ยอมรับกันได้ ผ่าน เพศ อายุและฐานันดรทางสังคม อาศัยโครงสร้าง 2 ระดับ คือ 1) ชนชั้นสูง ผู้ใหญ่ เพศชายที่ใช้อำนาจปกครองเพื่อสร้างพระคุณในหมู่ชนที่ต่ำกว่า และ 2) ชนชั้นต่ำ เพศหญิง ผู้ย่อย ผู้ถูกปกครองต้องแสดงออกถึงความนอบน้อมต่อผู้ใหญ่หรือผู้ปกครอง ดังนั้นความเสี่ยงต่อการใช้อำนาจในทางมิชอบเพื่อแสวงหาประโยชน์ในสังคมอุปถัมภ์แบบยอมจำนนเช่นนี้ ได้ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงการผลิตเปลี่ยนอำนาจทางสังคมในหน้าประวัติศาสตร์จีนเสมอมา

ขงจื๊อสอนให้มนุษย์ตระหนักรู้ว่าความแตกต่างไม่ใช่ความแตกต่าง เป็นผลจากการรับแนวคิดที่เรียกว่า “เหอเอ้อปู้ถง” ซึ่งแปลว่า ต้องกันแต่ไม่เหมือนกัน (หลี่จางจื๊อ, 2537, หน้า 79) มาจากเอียนอิน⁴ ขงจื๊อเน้นความสามารถของมนุษย์ ขณะที่ชาวจีนเน้นเรื่องการเคารพบูชาบรรพบุรุษ การเชื่อถือวิญญาณและความเชื่อเรื่องสวรรค์ ต้องใช้ชีวิตอยู่กับประเพณีที่ถ่ายทอดมาแต่โบราณ

“วัฏจักรราชวงศ์” ทำให้สังคมจีนอยู่บนปรากฏการณ์แบบที่คนดีมาล้างบรรพราช แล้วคนดีกลายเป็นบรรพราช จนเกิดคนดีใหม่มาขับไล่บรรพราช และปกครองจนกลายเป็นบรรพราชต่อไป สืบเนื่องเป็นวงจรแห่งอำนาจ นอกจากนี้อำนาจของจักรพรรดิต้องอาศัยขุนนางและปัญญาชนที่มีคุณธรรม เพราะส่งผลต่อความมั่นคงของจักรพรรดิและรัฐได้เช่นกัน เรื่องของมนุษยธรรม เมตตากรุณา (เหริน) เรื่องความถูกต้องชอบธรรมและเที่ยงธรรม (อี้) เรื่องของจารีตประเพณี (หลี่) จึงเป็นหัวใจของการเรียนรู้ เพื่อทดสอบระดับคุณภาพของมนุษย์และสังคม ดังนั้นการเข้าถึงเรื่องของมนุษยธรรมจึงเป็นความจำเป็นต่อการใช้ชีวิตในสังคม ดังที่ขงจื๊อพยายามทำให้เกิดขึ้น

สังเขปประวัติขงจื้อ

ขงจื้อ เกิดที่รัฐหลู่ (อยู่ในมณฑลซานตง ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้และมณฑลเจียนซู ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือในปัจจุบัน) เมื่อ 551 ปีก่อนคริสตกาล สมัยตอนปลาย ราชวงศ์โจวตะวันออก (ซึ่งอยู่ในยุคชุนชิว (ch'un-ch'iu) 722-481 ก่อน คริสตกาล) หรือ ที่เรียกว่า ช่วงฤดูใบไม้ผลิและใบไม้ร่วง ซึ่งเป็นยุคที่สังคมมีความวุ่นวาย ผันผวน มีการพลัดเปลี่ยนผู้ปกครอง จักรพรรดิถูก แย่งชิงอำนาจ เจ้าผู้ครองนครรัฐพยายาม แยกตัวเพื่อสร้างความเป็นใหญ่ เปรียบดัง การเปลี่ยนแปลงของฤดูกาล จนถึงยุคสมัย ที่เรียกว่ายุคช้านกั๋ว หรือยุคนครรัฐออกศึก (481-221 ปี ก่อนคริสตกาล) ที่เพิ่มความรุนแรง ของความขัดแย้งด้วยการทำสงคราม จนนำไปสู่ การล่มสลายของราชวงศ์โจวตะวันออกในปี 256 ก่อนคริสตกาล

ต้นตระกูลทางบิดาของขงจื้อเป็น ขุนนางเก่าจากรัฐช่ง ด้วยเหตุผลทางการเมือง ได้อพยพมาอยู่ที่รัฐหลู่ บิดาของขงจื้อนามว่า ข่งเหอ รับราชการทหารอยู่ที่รัฐหลู่ มารดาชื่อ เอียนเจิงจ้าย ชีวิตของขงจื้ออยู่ท่ามกลาง แรงกดดันทางสังคม เนื่องด้วยบิดาและมารดา

ใช้ชีวิตคู่อย่างผิดจารีตประเพณี ขณะที่ต้อง ต่อสู้กับความยากลำบากเพราะต้องกำพร้าบิดา มารดาเมื่ออายุได้ 3 ปี และ 17 ปี

ในด้านการศึกษา ขงจื้อมีนิสัยที่แตกต่าง จากเด็กทั่วไป คือชอบเล่นเลียนแบบการ ประกอบพิธีกรรมตามประเพณีโบราณ ด้วย การเป็นกษัตริย์นักปกครองที่ดี นอกจากนั้น ยังมีนิสัยชอบการเรียนรู้ด้วยตนเองโดยไม่เคย เข้าเรียนที่ใด ขงจื้อสามารถสร้างตนเองจาก ความไม่รู้ของตนจนสามารถเป็นครูสอนผู้อื่นได้ และได้รับการยอมรับว่าเป็นผู้คงแก่เรียนและ ยึดมั่นในคุณธรรม ด้านครอบครัว ขงจื้อแต่งงาน และมีบุตรหนึ่งคนชื่อขงหลี่

ขงจื้อฝึกฝนการเมือง เพราะต้องการ เข้าไปมีส่วนร่วมแก้ไขปัญหามันเมืองโดย ไม่ได้สนใจกับการได้รับตำแหน่ง ขงจื้อมี ข้อคิดเตือนสติตนเอง และสอนศิษย์เสมอว่า อย่ามีความทุกข์เพราะไร้ตำแหน่ง แต่จงเป็น ทุกข์เมื่อไม่มีคุณธรรม และความรู้ติดตัว ดังนั้น จงทำงานในหน้าที่อย่างซื่อตรงด้วย ความรับผิดชอบ เมื่อเอาใจผู้อื่นมาใส่ใจของตน จึงสามารถยับยั้งการสร้างทุกข์ให้กับ ผู้อื่นได้

ทางการเมือง ตำแหน่งเสนาบดียุติธรรม เป็นตำแหน่งสุดท้ายของขงจื้อ เพราะขงจื้อได้เนรเทศตนเองเมื่ออายุได้ 55 ปีออกเดินทางจากรัฐหลู่ไปยังรัฐต่าง ๆ พร้อมลูกศิษย์เป็นเวลา 14 ปี หลังจากได้รับแรงกดดันจากชนชั้นปกครองภายในที่ยึดถือธรรมเป็นใหญ่ ไม่สนใจคุณธรรมการปกครองของขงจื้อที่ได้แนะนำไว้ เพราะเห็นว่าไร้สาระ และเป็นอุปสรรคต่อความสุขบนผลประโยชน์ของตนและบริวาร

479 ปีก่อนคริสตกาล ขงจื้อสิ้นชีวิตเมื่อมีอายุ 72 ปี ซึ่งชนรุ่นหลังได้เรียนรู้ผลงานของขงจื้อทั้งที่เขียนเรียบเรียงเองและจากลูกศิษย์ที่ได้บันทึกถึงท่าน⁸ ที่มักถูกนำไปอ้าง เพื่อรับรองความถูกต้องในพฤติกรรมส่วนบุคคล นโยบายของรัฐ และวัฒนธรรมประเพณีของสังคมสืบต่อกันมาถึงปัจจุบัน

ทัศนคติและแนวคิดของขงจื้อ

ขงจื้อเห็นว่าสิ่งที่ต้องแก้ไขในยุคของท่านคือ การทำหน้าที่ของผู้ปกครอง ราษฎร บิดาและบุตร (เขียน ชีระวิทย์, 2547, หน้า 12) เพราะนำมาซึ่งความฉ้อฉลของกระบวนการใช้อำนาจ การแย่งชิงอำนาจ และใช้อำนาจ

ด้วยความยุติธรรม เป็นที่มาของความฉ้อฉล และการล่มสลายของสังคม ดังนั้นเพื่อการอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข ต้องมีการจัดระเบียบสังคม สร้างวัฒนธรรมทางสังคมผ่านชนชั้นผู้ปกครอง และผู้ถูกปกครองที่มีความสัมพันธ์ระหว่างกัน เพราะเมื่อขาดหลักการด้านคุณธรรมดังที่ขงจื้อได้ให้คำแนะนำไว้ ก็จะก่อให้เกิดปัญหาความขัดแย้ง ซึ่งขงจื้อได้พยายามเข้าไปแก้ไขด้วยการเตือนสติคนในสังคมให้มีเมตตา และรู้จักใช้อำนาจอย่างมีคุณธรรมต่อกันได้ ตามกรอบความคิดของท่านที่ได้สรุปความไว้ดังนี้ คือ

1. แนวคิดเรื่องมนุษย์นิยม

ครั้งหนึ่ง จื่อถู่ ศิษย์คนสนิทถามขงจื้อว่า เมื่อคนตายแล้วจะเป็นอย่างไร ขงจื้อตอบว่า ขณะที่เป็นคนมีชีวิตอยู่ ยังแก้ปัญหาไม่ได้แล้วจะไปสนใจเรื่องหลังความตายไปทำไม หรือเมื่อถูกถามเรื่อง วิธีการปฏิบัติต่อเทวดาผีศาจ ขงจื้อ ตอบว่า เมื่อมนุษย์ยังปฏิบัติต่อกันไม่ดี แล้วจะสนใจกับการปฏิบัติต่อเทวดาผีศาจกันทำไม ความสนใจเรื่องมนุษย์นิยมของขงจื้อน่าจะได้รับอิทธิพลส่วนหนึ่งมาจาก จื่อฉ่าน นักปกครองของรัฐเจ็ง ซึ่งถือว่ามีแนวคิดที่ล้ำสมัยในยุคที่ประชาชน

สนใจและมีศรัทธาในเรื่องเทวดา ผีศาจ เคารพกรรมแต่จืดจาง กลับนำเสนอแนวคิดที่ว่า ปัญหาของมนุษย์ต้องแก้ด้วยมนุษย์ไม่ใช่เรื่องของสวรรค์ เพราะมนุษย์มีเหตุผลที่ใกล้เคียงกับความจริง อีกทั้งความดีงามของมนุษย์ จะเกิดขึ้นได้จากการปฏิบัติตามหลักการ 5 ประการคือ (1) ความสุภาพ ทำให้ไม่ถูกดูหมิ่น (2) ความโอบอ้อมอารี ทำให้ชนะใจมวลชน (3) ความจริงใจต่อผู้อื่น ทำให้ผู้อื่นมีความไว้วางใจตอบแทน (4) ความตั้งใจขยันหมั่นเพียร ทำให้ประสบความสำเร็จ (5) ความเมตตากรุณา ทำให้เป็นผู้ปกครองได้

ขงจื๊อเห็นว่าการเป็นมนุษย์ที่ดีนั้น ต้องมีคุณสมบัติที่ประกอบด้วย

1) ความนิยมในการศึกษา

ขงจื๊อกล่าวว่า การเรียนรู้โดยไม่คิดจะสูญเปล่า คิดโดยไม่เรียนรู้จะเป็นอันตราย (หลุนอืว: ขงจื๊อสนทนา, 2554, หน้า 190) นอกจากนั้น ขงจื๊อได้ให้ความหมายของความรู้ว่า เมื่อรู้สิ่งใดก็รู้ว่ารู้ เมื่อไม่รู้สิ่งใด ก็รู้ว่าไม่รู้ นี่คือความรู้ (หลุนอืว: ขงจื๊อสนทนา, 2554, หน้า 191) การแสวงหาความรู้ในทัศนะของขงจื๊อ คือการทำความรู้จักกับเรื่องของมนุษย์ เพื่อจำแนกได้ว่าสิ่งใดถูก สิ่งใดผิด เพราะมี

ผลต่อการกำหนดพฤติกรรมของตนเอง มนุษย์สามารถเรียนรู้ความดี ความชั่วจากผลงานหรือความประพฤติของตน ในคัมภีร์หลุนอืว เล่มที่ 1 บทที่ 10 กล่าวถึงปัจจัยที่ทำให้ขงจื๊อมีความรู้ที่เกิดจากความอ่อนโยน มีสัมมาคารวะ เรียบง่าย ผ่อนปรน ให้เกียรติ (หลุนอืว: ขงจื๊อสนทนา, 2554, หน้า 183) การศึกษาทำให้เกิดวิญญูชน หมายถึง ผู้มีความรู้ที่ต้องรู้จักต่อสู้กับความไม่ถูกทำนองคลองธรรมด้วยความกล้าหาญ ความถูกต้อง หมายถึง ความเที่ยงธรรม ซึ่งเมื่อใดที่วิญญูชนไร้คุณธรรมเมื่อนั้นเกิดความวุ่นวาย

การหมั่นทบทวนความรู้ ตรวจสอบ แก้ไข ปรับปรุง พัฒนาอยู่เสมอ ทำให้เกิดความชำนาญ ขงจื๊อกล่าวว่า การทบทวนของเก่าทำให้เกิดของใหม่ การกระทำเช่นนี้ จึงถือว่าเป็นครูได้ และเมื่อทบทวนแล้วพบสิ่งบกพร่องก็ต้องแก้ไข ดังคำสอนของท่านที่ปรากฏในคัมภีร์หลุนอืว เล่มที่ 1 บทที่ 8 ตอนที่ 4 ว่า “เมื่อมีข้อผิดพลาด อย่างกลัวที่จะแก้ไข”

ขงจื๊อเน้นให้ผู้เรียนสร้าง ความอยากรู้อยากเห็นในจิตใจของเขา และสามารถต่อยอดความรู้ได้ด้วยตนเองโดยไม่หวังแต่

ฟังครู ดังนั้น ผู้ฟังจึงต้องถามตนเองอยู่เสมอว่า “ฉันจะทำอะไรดี” คนที่มีคุณสมบัติเช่นนี้ ขงจื๊อให้ความชื่นชม เช่น เหยียนหุย¹⁰ ศิษย์ที่ ขงจื๊อรักที่สุด

2) ความนิยมในการทำงาน (ความรู้กับการปฏิบัติต้องสอดคล้องกัน)

ขงจื๊อเห็นว่า ความรู้ต้องควบคู่ไปกับการทำงาน เพราะการทำงานเป็นบทพิสูจน์ว่า ความรู้นั้นมีประโยชน์และถูกต้องหรือไม่ นอกจากนั้นได้เสนอแนวทางการปฏิบัติ เช่น ในคัมภีร์หลุนอืว เล่มที่ 2 บทที่ 18 ตอน 2 ว่า “ฟังให้มาก สงวนการพูดเมื่อสงสัย พูดส่วนที่เหลืออย่างระมัดระวัง โอกาสกังวลในการพูดจะมีน้อย ดูให้มาก สงวนการกระทำเมื่ออันตราย ทำส่วนที่เหลืออย่างระมัดระวัง โอกาสในการกระทำจะมีน้อย เมื่อโอกาสกังวลในการพูดมีน้อย โอกาสเสียใจในการกระทำมีน้อย ตำแหน่งราชการย่อมอยู่ในนั้น” (หลุนอืว: ขงจื๊อสนทนา, 2554, หน้า 191) นอกจากนั้นต้องมีความกล้าหาญทำในสิ่งที่ถูกต้อง มิฉะนั้นจะเกิดผลเสียหายตามมา แม้พยายามหลบเลี่ยงก็เลี่ยงไม่พ้น ดังนั้นผู้ที่มีความมั่นคงในการทำงาน คือ คนดีในความหมายของขงจื๊อ เพราะแม้คนดี แต่ไม่มั่นคงในการทำ

ความดีก็จะเป็นการสูญเปล่า ในคัมภีร์หลุนอืว เล่ม 7 บทที่ 25 ตอน 2 ขงจื๊อกล่าวว่า “เราไม่หวังจะได้พบคนดี แต่หวังจะได้พบคนที่แน่วแน่มั่นคง เท่านั้นก็พอแล้ว” (หลุนอืว: ขงจื๊อสนทนา, 2554, หน้า 236)

เรื่องการทำหน้าที่อย่างกล้าหาญ ขงจื๊อกล่าวว่า “จงปฏิบัติหน้าที่ของตนให้สมฐานะ เมื่อพูดอะไรออกไป ก็ให้ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม เมื่อพูดไม่ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม กิจกรรมในหน้าที่ก็ย่อมไม่สัมฤทธิ์ผล และนิติธรรมจารีตประเพณี ศิลปะนาฏดนตรี ย่อมไม่เจริญ การพิพากษา อรรถคดีก็ไร้ความยุติธรรม เมื่อการลงโทษขาดยุติธรรม ราษฎรก็อลเวง...” (ประยงค์ สุวรรณบุปผา, 2541, หน้า 229)

3) ความนิยมในการมัธยัสถ์

การสร้างตนเองต้องอยู่บนหลักการของการมัธยัสถ์ ขงจื๊อกล่าวว่า “ความฟุ่มเฟือย ดูไม่เหมาะสม ความตระหนี่ ถิ่นฉุนดูขมข่อย ดูขมข่อยดีกว่าไม่เหมาะสม” (หลุนอืว: ขงจื๊อสนทนา, 2554, หน้า 239) นอกจากนั้น บัณฑิตและขุนนางต้องอยู่ในสถานะของความพอดี โดยขงจื๊อกล่าวว่า “เป็นขุนนางบัณฑิต ยังกังวลเรื่องความเป็นอยู่

ก็ไม่พอแก่ที่เป็นขุนนางบัณฑิตแล้ว” (หลุนอี่ว: ขงจื๊อสนทนา, 2554, หน้า 307)

ขงจื๊อเห็นว่าการหลงคิดยึดประเพณีจนใช้ทรัพย์เกินฐานะของตนเป็นสิ่งที่ต้องหลีกเลี่ยง เมื่อขงจื๊อต้องจัดงานศพให้ศิษย์รักอย่าง เหยียนหุ่ย (เอี้ยนเอี้ยน) ซึ่งพ่อของเหยียนหุ่ยขอให้ขงจื๊อขายรถเพื่อนำเงินไปซื้อโลงศพให้ดูสมกับฐานะ แต่ขงจื๊อบอกว่าเมื่อขงหลี่ ลูกของตนตาย ก็ใช้โลงศพธรรมดา มิได้คิดจะขายรถเช่นกันเพราะตนมีความจำเป็นต้องใช้รถนั้น¹¹ ขงจื๊อให้ข้อคิดเห็นว่า แม้จะทุกข์โศกเพียงใดจากการสูญเสียคนที่เรารักก็ไม่จำเป็นต้องจัดงานศพอย่างหรูหราเกินไป เพราะเป็นเรื่องไม่เหมาะสม

4) ความนิยมในการเชื่อมโยงระหว่างมนุษย์นิยม เทวนิยม และโชคชะตานิยม

เรื่องของจารีตประเพณีมักเป็นเรื่องที่ผูกพันกับทัศนะเรื่องโลกหน้า เรื่องของสวรรค์ และเรื่องของโชคชะตา ซึ่งเป็นความเชื่อพื้นฐานของชาวจีน ซึ่งขงจื๊อก็มีวิธีที่จะอยู่กับสิ่งนี้โดยไม่ปฏิเสธ แต่ใช้เหตุผลเช่น ขงจื๊อสอนว่า”จงเคารพบูชาผีศาจและพระเจ้า แต่ควรให้อยู่ห่าง ๆ” (เสถียร โพธิ์นันทะ, 2532, หน้า 70) ขณะที่เรื่องโชคชะตา ขงจื๊อกล่าวว่า

“ฉันเกิดมาไม่ใช่ว่าจะมีความรู้ติดตัวออกมาด้วยความรู้ของฉันเกิดจากความพอใจ ฉันคิดว่าวิจัยวิทยาการโบราณต่างหากเล่า” (เสถียร โพธิ์นันทะ, 2532, หน้า 71) ขงจื๊อให้ความสำคัญกับความสามารถในการพึ่งตนเองด้วยความดี มีคุณธรรม และจริยธรรมของมนุษย์เป็นสำคัญ

5) ความนิยมในบทเพลงและดนตรีโคลง ฉันท กาพย์ กลอน

การใช้หลักการของคุณธรรมและจริยศึกษาอย่างเดียวเพื่อขัดเกลาและพัฒนาจิตใจของมนุษย์ให้งดงามนั้น ขงจื๊อเห็นว่ายังไม่เพียงพอ เพราะยังต้องใช้ บทเพลง และดนตรี โคลง ฉันท กาพย์ กลอน เป็นสื่อกลางเชื่อมความสัมพันธ์ ระหว่างอารมณ์ ความรู้สึก กับความรู้ เหตุผล และความรับผิดชอบเข้าด้วยกัน โดยขงจื๊อเห็นว่า การทำงานเพราะจำเป็นนั้นสู้ไม่ได้กับการทำงานเพราะความพอใจ แต่การทำงานเพราะความพอใจก็สู้การทำงานเพราะความสนุกสนานเพลิดเพลินไม่ได้¹²

ขงจื๊อใช้ดนตรีเป็นเครื่องมือสื่อสารความรู้ระหว่าง ความคิด อารมณ์ เหตุผล จนค้นพบรากฐานของความรู้ที่นั่น ๆ เช่น เมื่อครูสอนดนตรีเห็นว่าขงจื๊อมีความชำนาญในบทเพลงที่สอนให้ก็จะสอนบทเพลงใหม่ แต่

ขงจื๊อกลับบอกว่าที่ซำนาญนั้นเป็นเรื่องของท่านเอง แต่ยังไม่ซาบซึ่งเรื่องของจิงหะ แต่เมื่อเข้าใจจิงหะดีแล้ว ขงจื๊อก็บอกว่ายังไม่รู้สาระสำคัญของเพลง แต่เมื่อเข้าใจสาระสำคัญดีแล้ว ก็ยังไม่พอใจ เพราะยังไม่รู้และเข้าใจตัวผู้แต่งได้ดีพอ จนเมื่อเข้าใจดีแล้ว ท่านจึงยอมรับบทเพลงใหม่ พร้อมกล่าวว่า “บัดนี้ข้าพเจ้าได้ค้นพบแล้วว่า ผู้แต่งนั้นเป็นผู้ซึ่งมีความคิดลึกซึ้ง และกว้างไกลเพียงใด” (หลี่จางจื่อ, 2537, หน้า 130)

2. แนวคิดเรื่องมนุษยธรรมนิยม และ คุณธรรมนิยม

เมื่อนุษย์ขาดคุณธรรม ไร้มนุษยธรรม เมื่อนั้นมนุษย์มีความเสี่ยงต่อการสร้างความเดือดร้อนให้กับตนเอง และผู้อื่น ดังเช่นที่ขงจื๊อได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างเหริน อี้ และหลี่ ซึ่งเป็นรากฐานของความมั่นคงของมนุษย์และสังคม ขงจื๊อกล่าวว่า ทุกข์ของท่านคือ “การไม่อบรมตนให้มีคุณธรรมหนึ่ง การไม่แสวงหาความรู้หนึ่ง ประสบความชอบธรรมแล้วไม่ปฏิบัติตามความชอบธรรมนั้นหนึ่ง การไม่ปรับปรุงตนใหม่หนึ่ง ทั้งหมดนี้เป็นความทุกข์ของฉัน ... ในจำนวน 3 คนที่เดินมาด้วยกันจะต้องมีคนที่สามารถเป็น

ครูฉันได้ จึงเลือกเอาจุดที่ดีของเขามาปฏิบัติ ส่วนจุดที่เสียก็จงละเว้น...จงร่อนเอาความดีออกจากสิ่งต่าง ๆ ที่ได้ยินและปฏิบัติตามความดีเหล่านั้น จงร่อนเอาความดีออกจากสิ่งต่าง ๆ ที่ท่านได้เห็นและจำความดีเอาไว้” (ฟั่น ดอกบัว, 2549, หน้า 58) นอกจากนั้น การแสดงออกด้วยความนอบน้อมถ่อมตน จะนำพาโอกาสและความสำเร็จมาให้ ก็เป็นสิ่งที่ขงจื๊อแนะนำไว้ ขณะที่ผู้ชอบใช้อำนาจโดยมิชอบ อาจได้รับความหายนะเป็นเครื่องตอบแทน การรู้จักข่มใจเพื่อควบคุมความคิด และพฤติกรรมของตนโดยยึดมั่นในหลักคุณธรรมเป็นสิ่งสำคัญที่ละเลยไม่ได้

ขงจื๊อพบว่า การมีคุณธรรมและจริยธรรมควบคู่ไปกับการดำเนินชีวิตของมนุษย์เป็นสิ่งจำเป็น ซึ่งแยกออกเป็น 2 สถานะที่เกี่ยวข้องกัน คือ

1) หลักคุณธรรมและจริยธรรมของปัจเจกชน

หลักคุณธรรมและจริยธรรมของปัจเจกชนเป็นหลักการที่สร้างคนดีที่มีคุณค่าต่อตนเองและสังคม ซึ่งประกอบด้วย

1.1 ความชอบธรรม ความที่ยัง-ธรรม (อี้)

ขงจื๊อสอนให้มนุษย์เริ่มค้นหาว่าสิ่งใดคือ ความชอบธรรม ความเที่ยงธรรม (อี้) ภายในตัวตนก่อน เช่น ผู้มีปัญญา ทำหน้าที่โดยไม่หวังสิ่งตอบแทน เพราะรู้ว่าควรทำหรือปฏิเสธสิ่งใด ขณะที่ผู้ด้อยปัญญามักทำอะไรโดยหวังผลตอบแทนแบบไม่รู้ผิดรู้ชอบเสมอ ดังนั้นการควบคุมอารมณ์ผ่านมโนธรรมสำนึกของแต่ละคนจึงเป็นเรื่องสำคัญ เพราะอารมณ์เป็นตัวแปรให้เกิดพฤติกรรมใดพฤติกรรมหนึ่ง ที่ส่งผลต่อตนเอง ผู้อื่น และสถานะสิ่งแวดล้อมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เช่น แม้มีเจตนาดี แต่การแสดงออกไม่เหมาะสมกับกาลเทศะก็สามารถทำให้เกิดความเสียหายได้ ดังนั้นการรู้จักวิธีการควบคุมตนเองอย่างมีเหตุผล เพื่อขัดเกลาจิตใจหรือพัฒนาคุณธรรมของตนให้งดงาม ดังที่ขงจื๊อกล่าวถึงความดีในชีวิตประจำวันขึ้นอยู่กับ การปฏิบัติตนกับผู้อื่นด้วย (1) ความสุภาพอ่อนโยน (2) เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ (3) มีศรัทธามั่นคง (4) ขยันหมั่นเพียร 5) มีความเมตตา

1.2 มนุษยธรรม (เหริน) หรือความเมตตา

เหรินหรือความเมตตา คือรากฐานที่สำคัญทางจริยศาสตร์ของขงจื๊อ

(หลุนอี่ว: ขงจื๊อสนทนา, 2554, หน้า 47) เพราะเป็นจุดเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับสิ่งอื่นและสิ่งแวดล้อม จากการรู้จักขยายขอบเขตของความเมตตา จากที่ให้กับตนเอง ผู้รอบรั้ว สังคม รัฐ และโลกเป็นลำดับ ตามหลักการสร้างจุดสันติสุข และมหาสันติสุขของขงจื๊อ แต่เพราะการไร้ความเมตตา หรือใช้ความเมตตาที่ไม่ถูกต้องถูกส่วน หรือขาดความเที่ยงธรรม ความยุติธรรม (อี้) ความวุ่นวายในตนเอง และสังคมจึงเกิดขึ้น ขณะที่การทำความดี โดยเอาผลของความดีที่เกิดขึ้นกับตัวของเราเองเป็นที่ตั้งเพื่อเป็นเครื่องตรวจสอบคุณความดีนั้น ขงจื๊อเห็นว่ายังไม่เพียงพอ เพราะอาจจะหลงคิดยึดอยู่กับความเห็นแก่ตัวได้ นอกจากนั้น ขงจื๊อยังกล่าวถึงเรื่องความกตัญญู ทางสายกลาง ความจริงใจ ความซื่อสัตย์ว่า เป็นเรื่องของมนุษยธรรมอีกด้วย

1.3 ความรับผิดชอบ (จง)

ความรับผิดชอบ (จง) ซึ่งหมายความว่า การรู้จักรับผิดชอบต่อผู้อื่นโดยมีหลักการว่า จงปฏิบัติต่อคนอื่นในสิ่งที่ท่านต้องการให้คนอื่นปฏิบัติเช่นนั้นกับท่าน ซึ่งพบได้ยากในสังคมช่วงคุณธรรมตกต่ำ เพราะ

สนใจแต่ผลประโยชน์ของตน โดยไม่สนใจ และรับผิดชอบในการกระทำต่อผู้อื่น

1.4 การรู้จักเห็นแก่ผู้อื่น (คู่)

เป็นการสร้างความผูกพัน ระหว่างมนุษย์ด้วยการรู้จักเห็นแก่ผู้อื่น (คู่) ที่กล่าวว่า จงอย่าได้ปฏิบัติต่อคนอื่นในสิ่งที่ ท่านไม่ต้องการให้คนอื่นปฏิบัติเช่นนั้นกับ ท่าน

1.5 การรู้จักจรรยาประเพณี (หลั)

หลัเป็นวิชาแรกที่ขงจื๊อใช้ สอนศิษย์ สำหรับขงจื๊อ หลั คือ การแสดงออก ทางสัญลักษณ์ของความเป็นมนุษย์เพื่อสร้าง ชุมชน ขณะที่เหรินเป็นคุณสมบัติส่วนตัวของ มนุษย์ หลัมีลักษณะสำคัญ 4 ประการ คือ (1) เป็นกฎหมายที่ไม่มีลายลักษณ์อักษรใช้เพื่อ ควบคุมบ้านเมือง (2) ทำให้เกิดวินัยที่สร้าง ความกลมกลืนในสังคม (3) เป็นส่วนที่สร้าง ความกลมกลืนทางศิลปวัฒนธรรม ทำให้ดำเนิน ชีวิตไม่ผิด (4) เป็นเครื่องมือสร้างบุคลิกภาพ ของตนเอง สังคมใดไร้หลั สุภาพกลายเป็น อวดรู้ รอบคอบกลายเป็นขี้ลาด กล้าหาญ กลายเป็นดื้อดึง ยุติธรรมกลายเป็นเอารัด เอาเปรียบ (พระมหาบุญเรือง ปญญาวิโร, 2541, หน้า 51) ขนบจารีตหรือหลัครอบคลุมเนื้อหา

4 อย่างคือ พิธีกรรม มารยาท ความประพฤติ ทางจริยธรรมและวัฒนธรรม (หลุนอืว: ขงจื๊อสนทนา, 2554, หน้า 69) ดังนั้น หลัในความหมายของขงจื๊อ คือ การปฏิบัติเพื่อ ความสำเร็จในฐานะของมนุษย์ที่มีเหตุผลทาง คุณธรรม และจริยธรรมมากกว่าการประกอบ พิธีกรรมที่ยึดมั่นแต่กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ หรือ ความเชื่อที่ถือตนเป็นใหญ่ เช่น การนับถือ ผี ขงจื๊อได้กล่าวว่า “หากผู้นำรักหลั หมู ประชากรายกรรย่อมไม่มีใครกล้าไม่เคารพ” (หลุนอืว: ขงจื๊อสนทนา, 2554, หน้า 70) นอกจากนั้นในคัมภีร์หลุนอืว เล่มที่ 12 บทที่ 1 ขงจื๊อได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างหลั กับมนุษยธรรมว่า “การควบคุมตนเองและ กลับคืนสู่หลั คือ มนุษยธรรม แม้แต่ใน วันเดียวที่ควบคุมตนเองและกลับคืนสู่หลั ผู้คนทั้งมวลได้ฟ้าก็จะตอบสนองมนุษยธรรม ของเขา การปฏิบัติมนุษยธรรมมาจากตนเอง ใช่ว่ามาจากผู้อื่น (หลุนอืว: ขงจื๊อสนทนา, 2554, หน้า 71)

ขงจื๊อ เห็นว่า หลั ทำให้ มนุษย์มีมนุษยธรรม 5 ประการคือ (1) มนุษย์มี ความดีติดตัวมาตั้งแต่เกิด (2) มีความรักใน การศึกษา ค้นหาความดีในตัวตน รู้จักนำมา

ปฏิบัติดีเหมาะสมกับสถานะกำเนิด และเป็นแบบอย่างให้กับผู้อื่น (3) รู้จักทำความดี ทำประโยชน์ต่อสังคม เพราะการมีเมตตาธรรมต่อกัน ทำให้สังคมมีความสุข (4) การรู้จักสร้างทัศนคติที่ดีต่อตนเองและผู้อื่นเพื่อการอยู่ร่วมกันด้วยความสุข (5) รู้จักใช้แนวทางของขนบธรรมเนียมและจารีตประเพณีซึ่งมีระเบียบแบบแผนที่ดีเพื่อพัฒนาตนเอง ซึ่งทั้งหมดนี้ก็เพื่อยกระดับจิตใจของปัจเจกชน และสร้างความสามัคคีในสังคม ดังที่ขงจื้อกล่าวไว้ว่า สังคมในตอนต้นราชวงศ์โจว เป็นสังคมในอุดมคติ แต่สังคมที่ตนเองอยู่นั้นเป็นสังคมที่ต้องการการฟื้นฟู โดยมีสาระสำคัญอยู่ที่เมื่อใดที่มนุษย์มีมนุษยธรรม สังคมก็จะเป็นธรรม

ในบันทึกหลุนอี่วได้กล่าวเรื่องจารีตกับคุณธรรมไว้ว่า “ความนอบน้อมที่ไร้หี เป็นความเหนียวเปลา่ ความระแคะระวังที่ไร้หี เป็นความขลาดเกร็ง ความกล้าหาญที่ไร้หี เป็นความวุ่นวาย ความตรงไปตรงมาที่ไร้หี เป็นความหยาบคาย” (หลุนอี่ว: ขงจื้อสนทนา, 2554, หน้า 243)

ความสำคัญของหีไม่ได้อยู่ที่พิธีกรรมดังที่คนทั้งหลายเข้าใจ เพราะหี

คือ วิถีทางที่นำเอาพลังแห่งคุณธรรมและความกล้าหาญต่อการมีจริยธรรมในตัวเองมาใช้กับเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน เพื่อช่วยให้มนุษย์ได้เรียนรู้ถึงความสำคัญของการปรับตัวเพื่ออยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข เช่น การนอบน้อม ความกตัญญู ความเมตตา ความกล้าหาญ เป็นต้น ด้วยเหตุนี้ขงจื้อจึงกล่าวว่า “ไม่ใช่หีลือย่ามอง ไม่ใช่หีลือย่าฟัง ไม่ใช่หีลือย่าพูด” (หลุนอี่ว: ขงจื้อสนทนา, 2554, หน้า 71)

1.6 ความละอาย หรือที่เรียกว่า “หี” ซึ่งหมายถึง ความละอายในสิ่งที่ทำไปแล้ว และสิ่งที่กำลังกระทำมาปลูกฝังให้พลเมืองมีจิตสำนึกแห่งคุณธรรม เพราะขงจื้อไม่สนับสนุนการใช้กฎหมายอาญาลงโทษพลเมือง โดยสมัยที่ท่านเป็นเสนาบดียุติธรรมได้กล่าวว่า การบังคับประชาชนด้วยคำสั่งและข้อกฎหมาย มีแต่จะทำให้ประชาชนหาทางละเมิด โดยไม่ละอายต่อความชั่วร้ายในสิ่งที่ตนได้กระทำหรือจะกระทำ ดังนั้นการสนับสนุนให้นำเอาหลักการทางศีลธรรมจรรยามาใช้เพื่อกล่อมเกลাজิตใจ ให้เกิดความละอายต่อการกระทำชั่ว น่าจะเป็นความเหมาะสมในระยะยาว

1.7 บัญญัติของสวรรค์ (หมิง)

ผลของการกระทำเป็นบัญญัติของสวรรค์ (หมิง) การกระทำเป็นเรื่องของมนุษย์ โดยขงจื้อเน้นศึกษาที่ให้ความสำคัญกับคน สังคม โลกปัจจุบัน ในฐานะนักมนุษยนิยมมากกว่าเรื่องการค้นหาความจริงในเรื่องของสวรรค์ หรือเรื่องโลกหน้า แต่จะใช้เรื่องของเทวดา สวรรค์ บรรพชนเป็นเครื่องผูกยึดต่อการทำหน้าที่ในปัจจุบันระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ และระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ

2. หลักคุณธรรมและจริยธรรมของสังคม

เมื่อมนุษย์เป็นสัตว์สังคม จึงต้องสร้างสังคมโดยเริ่มต้นจากสร้างตนเองให้มีความดีมีคุณธรรม จากนั้นจึงสร้างสังคมผ่านกระบวนการรับใช้สังคมในรูปแบบของความสัมพันธ์ทั้ง 5 ที่ต่างต้องมีหน้าที่ต่อกัน โดยขงจื้อกล่าวไว้ในหลักการ เจียเหมิง หรือ เจิ้งหมิง ในเรื่องความเที่ยงของนาม ซึ่งหมายความว่า ทุกนามหรือชื่อที่ใช้เรียกมีความหมายในตัวของมันอยู่แล้วว่ามีหน้าที่อย่างไรตามความหมายของพฤติกรรมที่ปรากฏในนามนั้น จึงขอให้ทำหน้าที่ตามความหมายด้วยหลักแห่งจริยธรรม เช่นในความสัมพันธ์ 5 คู่ คือ ความสัมพันธ์ที่ดี

ระหว่าง ผู้ปกครองกับผู้ถูกปกครองนั้นอยู่ที่ผู้ปกครองจะต้องมีความเมตตา ความซื่อสัตย์ และมีความนับถือต่อผู้ถูกปกครองก่อน ผู้ปกครองจึงได้รับความภักดีจากผู้ถูกปกครอง ความสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดากับบุตรธิดานั้น บิดามารดาต้องใช้ความเมตตา กรุณากับบุตรธิดา บุตรธิดาจึงจะสนองตอบด้วยการกตัญญูทดแทน ความสัมพันธ์ระหว่างสามีและภรรยา ต้องอาศัยคุณธรรมความรัก ความซื่อตรงต่อกัน จึงทำให้ต่างฝ่ายต่างได้รับในสิ่งนี้ด้วยกัน ญาติพี่น้อง ต้องมีความสัมพันธ์ที่สมเกียรติสมานสามัคคีกัน เพื่อนต้องมีความจริงใจต่อกันมีความซื่อสัตย์ต่อกัน ความสัมพันธ์จึงจะเป็นไปอย่างราบรื่น

ขงจื้อได้ให้ข้อคิดกับผู้ปกครองว่าต้องปฏิบัติอย่างไรกับประชาชนเพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างกัน¹³ ด้วยการเริ่มต้นให้ผู้ปกครองมีความเคารพต่อประชาชน จะทำให้ประชาชนไม่ดูหมิ่นผู้ปกครอง การสร้างความภักดี ความเชื่อมั่นขึ้นในใจประชาชน จนยินดีสนับสนุนให้ผู้ปกครองทำงานสำเร็จได้นั้น ผู้ปกครองต้องมีน้ำใจ มีความซื่อสัตย์และกระตือรือร้นในการทำหน้าที่ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อประชาชน ซึ่งขงจื้อ

ถือว่าเป็นการสร้างพระคุณที่ทำให้ประชาชน
พร้อมที่จะทำงานให้กับผู้ปกครอง

นอกจากนี้การที่ผู้ปกครอง
สามารถปกครองบ้านเมืองให้สงบสุขต้องอาศัย
สูตรการปกครอง 8 ข้อของขงจื๊อที่ผู้ปกครอง
ต้องปฏิบัติคือ อบรมคุณธรรมให้กับผู้ปกครอง
และประชาชน ให้ความเคารพยกย่องผู้มี
ความรู้ความสามารถ ผู้ปกครองต้องปฏิบัติ
หน้าที่อย่างดีที่สุด ยกย่องขุนนางผู้ใหญ่และ
ผู้มีอำนาจในแผ่นดิน แ่พระคุณไปยังขุนนาง
ผู้น้อย แ่ความรักให้ประชาชนดุจดั่งบิดา
ผู้ดูแลบุตร ส่งเสริมวิชาชีพต่าง ๆ ให้เจริญ
ต้อนรับชาวต่างประเทศที่เข้ามาทำการค้าและ
ที่มาเป็นผู้สวามิภักดิ์ สร้างความสัมพันธ์กับ
ผู้ปกครองของรัฐอื่น

ขงจื๊อแบ่งการทำความสุขให้
สังคมเป็น 2 ระดับ คือ ระดับสากลนิยม หรือ
ที่เรียกว่า ได้ทั้ง เป็นการปกครองในระดับ
พลเมืองของโลก คือ มีรัฐบาลโลกที่มาจาก
ตัวแทนของรัฐต่าง ๆ ที่มีความรู้ ความสามารถ
ซึ่งมีคุณธรรมและจริยธรรมมาปกครองโลก
จึงทำให้เกิดมหาสันติสุขขึ้น แต่ถ้าไม่สามารถ
ทำได้ ให้ลดระดับมาสร้างความสุขในระดับ
รัฐชาตินิยม หรือที่เรียกว่า เชื้อวงศ์ เพื่อสร้าง

จุดสันติสุขในรัฐของตน โดยอาศัยผู้ปกครอง
ที่มีความรู้ความสามารถพร้อมด้วยคุณธรรม
และจริยธรรมเช่นเดียวกัน

บทวิเคราะห์แนวคิดและทัศนคติของขงจื๊อ

ขงจื๊อมีพฤติกรรมบางประการแตกต่าง
จากเด็กในวัยเดียวกันโดยชอบเล่นเลียนแบบ
พิธีกรรมประเพณี เช่น การเซ่นไหว้เจ้า
แสดงตนเป็นผู้คมีมารยาท แต่งตัวเป็นกษัตริย์
นักปกครองที่ดี เป็นความพยายามที่จะปรับตัว
เพื่อให้ตนรู้สึกว่าได้ไม่แปลกแยกจากจารีต
ประเพณีของสังคม¹⁴ จากการที่บิดามารดา
ไม่ได้แต่งงานกันตามประเพณี พฤติกรรมของ
ขงจื๊อจึงสะท้อนว่า มนุษย์สามารถใช้ปัญญา
เรียนรู้และปรับตัวโดยอาศัยการสังเกตและ
รู้จักเชื่อมโยงสิ่งต่าง ๆ¹⁵ เข้าด้วยกัน โดยต้อง
หมั่นทบทวนความรู้อยู่จนเป็นนิสัย ขงจื๊อ
กล่าวว่า ใครที่รู้จักทบทวนของเก่าทำให้เกิด
ของใหม่ จึงถือว่าเป็นครูได้ ความประทับใจ
ในนิติธรรมนิยมประเพณีของท่าน นอกจาก
จะทำให้ท่านอยู่ในโลกวัยเด็กได้อย่างไม่
โดดเดี่ยวแล้ว ยังเป็นการสร้างพื้นฐานสำคัญ
ต่อการแสวงหาความรู้จนได้รับการยอมรับว่า
“ท่านเป็นครูของครู”

การปรับตัวของขงจื๊อก็มีมุมมองที่น่าสนใจทางวิชาจิตวิทยา คือ “...เป็นกระบวนการที่บุคคลได้แสดงพฤติกรรมเพื่อให้บรรลุเป้าหมายต่าง ๆ ในสิ่งแวดล้อมของเขา” (เดมส์คัต กทวนิช, 2549, หน้า 293) ซึ่งสาเหตุที่ขงจื๊อต้องปรับตัวจากการมีพฤติกรรมวัยเด็กและการเนรเทศตนเองจากเมืองหลู่ นั้น เพราะขงจื๊อดกอยู่ในสภาวะที่เรียกว่า ความคับข้องใจ (frustration) จากสภาวะแวดล้อมทั่วไปและสังคม ตามค่านิยมต่าง ๆ ที่เป็นอยู่ จึงเกิดความขัดแย้งในใจ (conflict) ต่อการทำหน้าที่ซึ่งกลายเป็นความกดดัน (pressure) และความเครียด (tension) ทางเลือกเพื่อการปรับตัวเรียกว่า กลไกในการป้องกันตนเอง หรือกลไกในการป้องกันตนเอง (defense mechanisms) ซึ่งมี 3 ทาง คือ (1) แบบผู้สถานการณ์ (2) แบบหนีสถานการณ์ (3) แบบประนีประนอมสถานการณ์ ซึ่งขงจื๊อมีพฤติกรรมในแนวทางที่ 2-3 คือ หนีจากสถานการณ์ที่ไม่พึงประสงค์ แทนที่จะต่อสู้ด้วยความก้าวร้าว จากนั้นใช้การประนีประนอมสถานการณ์ด้วยการชดเชย ด้วยการทดแทนนำปมเด่นของตนมาชดเชยการที่ต้องหลีกเร้นออกจากบรรยากาศที่มีความกดดัน แทนที่จะ

ทำให้ตนเองรู้สึกเป็นปมด้อย กลับทำให้เห็นคุณค่าของตนขึ้นมาแทนที่ การปรับตัวของขงจื๊อในสถานการณ์ต่าง ๆ นั้นเป็นเพราะท่านรู้จักถ่อมตน ไม่ถือตนเป็นใหญ่ และแสดงความก้าวร้าวตอบโต้ ดังที่เล่าขานและแนะนำไว้⁶ ทำให้ขงจื๊อสามารถพลิกสถานการณ์เลวร้ายให้เกิดคุณประโยชน์กับตน และสังคมได้ เช่น เมื่อค้นพบว่าตนไม่เหมาะที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองโดยตรงด้วยการดำรงตำแหน่งต่าง ๆ ขงจื๊อจึงได้ปรับตัวถ่ายทอดความคิดของตนในฐานะครูบรมิษย์ เพื่อไปทำหน้าที่ทางการเมืองแทนตนเอง จึงถือว่าเป็นการยุ่งเกี่ยวกับการเมืองทางอ้อมของขงจื๊อ

สังคมอาจตั้งคำถามกับขงจื๊อว่า ความคิดเรื่อง อี้ เหริน เป็นเรื่องของนามธรรม เป็นเพียงอุดมคติที่จับต้องไม่ได้ นั้น ขงจื๊อมีความฉลาดที่จะแสดงให้เห็นว่า ถ้าหลู่ชาดอี้และเหรินสามารถทำความเดือดร้อนให้กับมนุษย์และสังคมได้ เช่น ขงจื๊อไม่เห็นด้วยกับประเพณีที่เมื่อนายทาสตาย ต้องฝังเข้าทาสบริวารไปพร้อมกันด้วย หรือการใช้จ่ายฟุ่มเฟือยเกินความจำเป็นในการจัดพิธีกรรมต่าง ๆ

สำหรับคนทั่วไป การไม่รับหลักการความคิดต่าง ๆ มักอ้างว่าความคิดนั้นเป็นเพียง

อุดมคติ เป็นความจริงที่เป็นรูปธรรมไม่ได้ หรือเกิดจากการไม่เห็นความสำคัญของสิ่งนั้น แม้ว่าแท้จริงแล้วเป็นสิ่งสำคัญ หรืออาจเกิดจากความเห็นว่าตนจะเสียประโยชน์ หรือเห็นประโยชน์จากสิ่งอื่นมากกว่าจึงต้องรักษาเหตุแห่งประโยชน์นั้นไว้แม้เป็นความไม่ชอบธรรมก็ตาม ขงจื้อให้ข้อคิดเห็นกับการทำสิ่งที่ถูกเรียกว่าเป็นอุดมคติว่า จงมีความกล้าและรู้จักตรึงตรอง เพื่อให้ความสำเร็จของงานเป็นจริง การที่ขงจื้อมั่นใจในอุดมคติก็เพราะท่านได้เข้าถึงแก่นของความรู้ จึงสามารถอธิบายสิ่งต่าง ๆ อย่างมีเหตุผล โดยมีได้ติดอยู่ที่กรอบภายนอกหรือสิ่งที่ปรากฏให้เห็นอย่างปูลูชนทั่วไปซึ่งสามารถนำความเสียหายมาให้ได้

จื่อกั๋ง¹⁷ ได้สอบถามขงจื้อโดยตั้งข้อสังเกตว่า เหตุที่ขงจื้อและพวกศิษย์ต้องเร่ร่อนไปในที่ต่าง ๆ เพราะอุดมคติของขงจื้อสูงเกินไป ไปที่ไหนก็เข้ากับเขาไม่ได้ จึงเสนอให้ท่านลดอุดมคติดลง ขงจื้อจึงตอบว่า “... ฆาตนาที่ตีหมันไถหวาน ก็ไม่แน่ว่าจะได้ผลเก็บเกี่ยวที่สมบูรณ์ทุกครั้ง ศิลปินผู้สามารถผลิตงานอันประณีตออกมา ก็ไม่แน่ว่าจะเป็นที่ต้องประสงค์ของประชาชนทุกคราว ผู้ที่

มีอุดมคติและสามารถยังอุดมคติของตนให้ปรากฏเป็นความจริงได้ ก็ไม่แน่ว่าจะเป็นที่ต้อนรับของสังคมเสมอไป บัดนี้เธอไม่พยายามปลูกฝังคุณธรรมในตัวให้สมบูรณ์ กลับมานึกขงจื้อคนอื่นว่าจะต้อนรับตนได้หรือไม่ ดังนั้นจิตใจของเธอมิหนักแน่นน้อยเกินไปหรือ” (หลี่ฉางจื่อ, 2537, หน้า 102-103) หลังจากนั้น ขงจื้อได้ลงใจ เอียนเอียน หรือ เหยียนหุย ว่า ความยากลำบากของขงจื้อและศิษย์ น่าจะเป็นเพราะเหตุผลหรืออุดมคติของขงจื้อไม่ถูกต้องใช่หรือไม่ ซึ่งเขาตอบว่า “อุดมคติของท่านอาจารย์สูงมากนัก ด้วยเหตุนี้ไม่ว่าไปทีใดจึงเข้ากับเขาไม่ได้ แต่ท่านอาจารย์ก็ยังยืนหยัดเพียรพยายามต่อไปเพื่อยังอุดมคติให้ปรากฏเป็นความจริงให้จงได้ สังคมเขาไม่ต้อนรับก็ไม่ได้เห็นต้องร้อนใจ เพราะเขาไม่ต้อนรับก็ยังเป็นการพิสูจน์ให้เห็นว่าตนเป็นผู้ที่มีคุณธรรมความรู้ เป็นผู้ที่มีการอบรมดีแล้ว ผู้ที่ไม่มีอุดมคติอันสูงส่งดั่งามในหมู่พวกเรานับว่าเป็นสิ่งที่น่าละอายมาก มีอุดมคติที่ดั่งาม แต่ไม่มีใครเอาไปทำให้เกิดประโยชน์ขึ้น นั่นเป็นสิ่งที่น่าละอายของบรรดานักครองเมืองทั้งหลาย สังคมเขาไม่ต้อนรับ ก็ไม่เห็นจะต้องร้อนใจ เพราะเขาไม่

ต้อนรับก็ยังเป็นการพิสูจน์ให้เห็นว่าคุณเป็น
ผู้ที่มีคุณธรรมความรู้ เป็นผู้ที่มีการอบรมดี
แล้ว” (สิน วิภาวสุ, 2537, หน้า 103)

ในโครงสร้างความสัมพันธ์ของคนใน
สังคม 5 กลุ่มของขงจื๊อจะพบว่า ถ้าความสัมพันธ์
ของคนในสังคมตามหน้าที่ผ่านหลักการ
อี๋ เหริน หลี่ ต้องได้รับการพิสูจน์ด้วยหลัก
จิง ตู้ แบบเอาใจเขา ใส่ใจเรา ทำให้เกิดความสุข
ทั้งในระดับปัจเจกชนและสังคม ขงจื๊อเห็นว่
การมีคุณธรรมแบบชอบธรรม (อี๋) ของคน
ในสังคมจะไม่ทำให้สังคมของคนต่างชนชั้น
มีปัญหาต่อกัน

ชนชั้นในสังคมเป็นไปตามสภาวะของ
ธรรมชาติ เช่น ต้นไม้ มียอด มีราก ถ้าเรามุ่ง
แสวงหาความเท่าเทียมกันจึงดูผิดธรรมชาติ
ดังนั้น เพื่อป้องกันการแย่งชิงอำนาจ เราควร
หาแนวทางที่จะนำอำนาจที่ไม่เท่ากันมาใช้
ให้เกิดประโยชน์ต่อกันดีกว่า เช่น ผู้ปกครอง
จะมีความสุขก็ต่อเมื่อใช้อำนาจของตนเพื่อ
ความสุขของประชาชน การแสวงหาความสุข
โดยตรงให้กับตนโดยไม่สนใจความทุกข์สุข
ของประชาชนนั้นเป็นความเสี่ยง เพราะความ
ทุกข์ของประชาชนจะเป็นช่องทางให้เกิด
ความวุ่นวายขึ้นได้ในสังคมและบ้านเมือง

หรือคนมีเงินแต่ไม่มีแรงงาน จะบริหารการเงิน
อย่างไรให้ได้แรงงานมาใช้ และจะบริหาร
แรงงานอย่างไรที่จะนำมาซึ่งรายได้ให้กับตน
สิ่งเหล่านี้ต้องใช้ข้อตกลงร่วมกันที่ต่างฝ่าย
ต่างพอใจกับการได้มาและการเสียไปของ
ผลประโยชน์ ซึ่งถ้าไม่สามารถทำให้เกิด
การยินยอมกันได้ เพราะต่างฝ่ายต่างมุ่งหมาย
เอาเปรียบซึ่งกันและกันก็จะทำให้สังคมมี
ความขัดแย้งแย่งชิงผลประโยชน์กัน ซึ่งใน
ที่สุดจะไม่มีใครในสังคมอยู่รอดได้ ไม่ว่าจะ
อยู่ในโครงสร้างแบบใด ระดับใดก็ตาม อย่างที่
เคยเกิดขึ้นมาแล้วในประวัติศาสตร์

ขงจื๊อให้ความสำคัญกับครอบครัว
เพราะเป็นสถาบันทางสังคมที่มีสถานภาพ
เป็นห้องทดลองบ่มเพาะทัศนคติที่ดีต่อการ
ใช้ชีวิตให้กับสมาชิกของสังคม ถ้าสมาชิกของ
ครอบครัวมีปัญหา ครอบครัวก็มีปัญหา รัฐก็
หลีกเลี่ยงการมีปัญหาไม่ได้ ดังที่ขงจื๊อกล่าวว่
มนุษย์เป็นผู้สร้างคุณธรรม ไม่ใช่คุณธรรมที่
สร้างมนุษย์ และมนุษย์ต้องปฏิบัติคุณธรรม
จนชำนาญเป็นความเคยชิน เมื่อรู้จักปฏิบัติดี
กับตนเองแล้ว ก็รู้จักปฏิบัติดีกับเพื่อนใน
สังคมด้วยการรู้จักการละวางความเห็นแก่ตัว
ของตนลง

ในด้านการบริหารสังคม และปกครอง บ้านเมืองนั้น ขงจื้อได้มีทัศนคติต่อการทำให้สังคมเกิดความสุขโดยมีหลักแห่งคุณธรรม และจริยธรรมที่เป็นเครื่องค้ำครอง เช่น มีความปรารถนาดีต่อกันด้วยการเกื้อกูลกัน แม้มีทรัพย์สินส่วนเกิน ก็นำมาแบ่งปันกันเพื่อให้เกิดความรักใคร่ปรองดอง ซึ่งเป็นการทำให้สังคมลดการต่อสู้แย่งชิง เพราะต่างฝ่ายต่างยินดีที่จะมอบความสุขให้แก่กัน เพื่อสร้างสังคมแห่งธรรมที่ให้ความสำคัญกับประชาชน เพราะเมื่อผู้ปกครองทำตนดีแล้ว ประชาชนสามารถถือเป็นแบบอย่างได้ ผู้ปกครองเหมือนลม ประชาชนดุจต้นหญ้า ย่อมโอนอ่อนโอนไปตามสายลม เมื่อผู้ปกครองได้รับความเชื่อถือจากประชาชน ประชาชนจะช่วยปกป้องผู้ปกครอง ทำให้สถาบันการปกครองมั่นคง ซึ่งในทางตรงกันข้าม ถ้าผู้ปกครองเอาเปรียบประชาชน และไม่สนใจทุกข์ร้อนของประชาชนอย่างเพียงพอ เมื่อนั้นต่อให้ผู้ปกครองมีอำนาจมากเพียงใด ก็ถูกประชาชนโค่นลงจากอำนาจได้ ผู้ปกครองใดที่คำนึงอยู่เสมอว่า ความสุขของประชาชนคือความสุขของผู้ปกครอง สามารถทำให้อำนาจที่เป็นธรรมของตนได้รับการรับรองจาก

ประชาชน ขณะที่สถานภาพของผู้ปกครอง จะได้รับการปกป้องด้วยเช่นกัน

เป็นที่น่าสังเกตว่าเมื่อนำเอาแนวคิดของขงจื้อมาเป็นเครื่องสะท้อนพฤติกรรมของมนุษย์จะทำให้เห็นว่าผู้ที่ละเลยต่อหลักคำสอน ไม่ใช่แนวทางความคิดของขงจื้อไปบริหารจัดการเรื่องของตนเอง และสังคมจะเกิดผลในทางเสียหาย ในขณะที่ผู้นำไปปฏิบัติ สามารถใช้ป้องกันความเสียหายส่วนบุคคล และของสังคมได้ เช่น ความรุ่งเรือง และล่มสลายของราชวงศ์ฮั่น เกิดจากระดับความนิยมมากน้อยในลัทธิขงจื้อ ขณะที่เมื่อราชวงศ์ฉินปฏิเสธ จึงเกิดความหายนะในระยะเวลาเพียง 15 ปี เช่นเดียวกับการล่มสลายของราชวงศ์ชิงในปี ค.ศ. 1911 โดยผู้นำทางความคิดที่ชื่อว่า ดร. ซุนยัตเซ็นนั้น เป็นที่น่าสังเกตว่า ความสำเร็จของ ดร. ซุนยัตเซ็น ส่วนหนึ่งเกิดจากการซึมซับเรียนรู้ในหลักความคิดและคำสอนของขงจื้อ ตั้งแต่สมัยที่เขาเป็นเด็ก และตราบนานนับปีใหญ่ ก็ได้เห็นการปกครองที่ล้มเหลวของจักรพรรดิแห่งราชวงศ์ชิงว่า ไม่ได้แตกต่างจากจักรพรรดิของราชวงศ์ก่อนหน้านี้นี้ เพราะไม่เป็นไอรสสวรรค์ที่ต้องทำหน้าที่ตามอาณัติสวรรค์ ความเคารพและภักดีอย่างจริงใจของประชาชน

จึงสูญสิ้น การสั่นคลอนของอำนาจจึงเกิดขึ้นแบบปฏิริยาลูกโซ่ ดร. ชุน ท่านได้เห็นทางออกของปัญหาที่เกิดจากการปกครองของราชวงศ์ชิงโดยการนำเอาหลักการของขงจื้อกลับมาปฏิบัติเพื่อสร้างความนิยมในหมู่ประชาชนที่ได้รับทุกข์จากการปกครอง จนเกิดเป็นเครือข่ายโค่นล้มอำนาจราชวงศ์ชิง ถือเป็นการสิ้นสุดการปกครองแบบจักรพรรดินิยมที่ดำเนินมานานพันปี¹⁸ หรือจากเหตุการณ์ที่เกิดความวุ่นวายของโลกในปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นสงคราม ความขัดแย้ง การปฏิวัติ ความทุกข์ยากทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ส่วนหนึ่งก็เกิดจากการไร้มนุษยธรรมต่อกันของคนในสังคมขาดสำนึกเรื่อง จงและสุ่ จึงรู้จักเพียงเอาความดีใส่ตัว ผลักความชั่วให้คนอื่น ซึ่งการทำความเข้าใจในหลักการของขงจื้อสามารถนำมาใช้ป้องกัน และแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ทั้งที่เกิดขึ้นกับปัจเจกชนและสังคมได้

การทำให้คนในสังคมเข้าใจผลประโยชน์ส่วนตนและส่วนรวมได้อย่างไม่ขัดแย้งกันได้ เพราะขงจื้อรู้จักวางหลักการแห่งการเกื้อกูลกัน ในฐานะของคนที่มีความดีงามจากภายในว่า ต้องใช้ความดีเช่นไรที่ไม่ทำให้เกิดความเห็นแก่ตัว จนทำให้ผู้ที่อยู่ร่วมกันเกิดความทุกข์ คำสอน

สำคัญของขงจื้อที่เกี่ยวกับความรับผิดชอบ และเห็นแก่ผู้อื่น (จง-สุ่) ได้ให้ความหมายในเชิงสร้างสรรค์จากการที่เราเปิดโอกาสให้คนอื่น ได้ดีเท่าเรา หรือดีกว่าเราด้วยการใช้มโนธรรมสำนึกระดับสูง เข้าถึงสภาวะแห่งความสุขได้ ขงจื้อได้กล่าวว่า ก่อนที่จะเข้าใจวิญญาณหรือเทพเจ้านั้น มนุษย์จะต้องเข้าใจตนเองเป็นอันดับแรก ขงจื้อได้ใช้พิธีกรรมเป็นเครื่องมือสะท้อนการมีมนุษยธรรมของตนในสังคม โดยหวังว่าสมาชิกของสังคมจะนำเอาคุณค่าของการประกอบพิธีกรรมมาใช้กันในสังคมด้วยกัน เช่น การทำหน้าที่ต่อกันด้วยความซื่อสัตย์ มีความกตัญญู เป็นต้น ขณะที่โดยทั่วไปมนุษย์มักยึดติดอยู่กับรูปแบบของพิธีกรรมจนลืมนำสาระที่มีความสำคัญ ดังนั้น คำสอนของขงจื้อจึงเน้นที่การมีคุณธรรมมากกว่าความรู้ เพราะคุณธรรมจะเป็นตัวกำกับความรู้ว่าจะถูกใช้ให้เกิดผลดี ผลร้ายอย่างไรต่อตนเองและสังคม

สรุป

แม้แนวคิดของขงจื้อเป็นเรื่องของคนโบราณ แต่ก็มีประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตในปัจจุบันและอนาคต ถ้ารู้จักนำคำสอนเหล่านั้น

มาทบทวนและปรับใช้กันใหม่ ก็น่าจะเป็นทาง
ป้องกัน และแก้ไขปัญหาดังกล่าว ได้อีกทางหนึ่ง
เหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ประกอบด้วย
พฤติกรรม และความคิด พฤติกรรมของมนุษย์
มีความคิดเป็นแรงผลักดันซ่อนอยู่เสมอ
การรู้จักค้นพบความคิด เหตุปัจจัยให้คิด และ
แรงผลักดันให้เลือกนำความคิดแบบนั้น ๆ
ไปใช้ทำการใด ๆ เป็นสิ่งที่ต้องเรียนรู้จากวิชา
ประวัติศาสตร์ แต่ถ้าไม่เป็นเช่นนั้น การเรียนรู้
ประวัติศาสตร์จะเป็นเพียงการรู้จักของที่ระลึก
จากอดีตที่เรียกว่า รอยอดีต และความทรงจำ
ที่เกิดประโยชน์ทางวิชาการในวงจำกัด เห็นได้
จากวิถีชีวิตของมนุษย์ในสังคมที่ยังคงดี ๆ
ร้าย ๆ เช่นเดิมโดยไม่รู้จักใช้ประวัติศาสตร์
เป็นกระจกเงาสะท้อนสิ่งที่ต้องแก้ไข
เพื่อปรับปรุงชีวิตและสังคมให้ดีขึ้น ดังเช่น
ฟรานซิส เบคอน (Francis Bacon) ที่ได้เห็น
คุณูปการอย่างยิ่งของประวัติศาสตร์จนกล่าว
ได้ว่า “Histories make men wise” ทำให้เกิด
ความสงสัยว่า เราเรียนวิชาประวัติศาสตร์กัน
ทำไม ถ้าไม่สามารถนำความรู้นี้มาสร้างคุณค่า
ช่วยพัฒนาและชะลอความเสื่อมโทรมของ
มนุษย์และสังคมในปัจจุบันได้

เชิงอรรถ

- ² ศิษย์ทั้งที่ร่วมสมัยกับเขาและศิษย์รุ่นหลัง ๆ เช่น เม่งจื๊อ ชุ่นจื๊อ จูชี และหวังหยางหมิง ต่างได้นำความคิดของขงจื๊อไปเผยแพร่และปรับปรุง ติความใหม่และถูกนำไปปฏิบัติจนเป็นที่นิยมจนถึงปัจจุบัน ในรูปแบบลัทธิขงจื๊อ ลัทธิขงจื๊อใหม่และศาสนาขงจื๊อ
- ³ จักรพรรดิพระองค์ใดอ่อนแอ ไร้คุณธรรม ทำให้ประชาชนเดือดร้อน ประสบความทุกข์ยาก เพราะมิได้ทำหน้าที่ไอรสสวรรค์ตามอาณัติสวรรค์ คือ บำบัดทุกข์และบำรุงสุขให้กับราษฎร ๆ ถือเป็นสิทธิและหน้าที่ ๆ จะก่อการปฏิวัติต่อจักรพรรดิ และล้มล้างราชวงศ์นั้น พร้อมตั้งไอรสสวรรค์องค์ใหม่ขึ้นมาปกครองแทน ปราบปรามการล้มล้างราชวงศ์เก่าเกิดราชวงศ์ใหม่นี้ เกิดซ้ำ ๆ กันจนเป็นวัฏจักรตลอดยุคสังคมจารีต ศักดินาของจีนจนถึงยุคราชวงศ์สุดท้ายคือราชวงศ์ชิง
- ⁴ อำมาตย์ของรัฐฉี ในตำแหน่งปัจจุบันคือ นายกรัฐมนตรี
- ⁵ ขงจื๊อ มีชื่อว่า ชิว ฉายาว่า จ้งหนี่
- ⁶ ราชวงศ์โจว ปกครองประเทศจีน แบ่งเป็นสองช่วงคือ 1. โจวตะวันตก (1122- 771 ก่อน ค.ศ.) มีเมืองหลวงชื่อ ฉางอัน (Ch'ang'an) และ 2. โจวตะวันออก (770-256 มีเมืองหลวง ชื่อ ลั่วหยาง (Luoyang หรือ Loyang)
- ⁷ เป็นยุคที่มีการทำสงครามมากที่สุดยุคหนึ่ง ท่ามกลางรัฐมหาอำนาจทั้งเจ็ด ได้แก่ รัฐฉิน รัฐฉู่ รัฐเยียน รัฐฉี รัฐหาน รัฐเจ้า รัฐเว่ย
- ⁸ 1) เก็งหรือกิงทั้ง 5 คือ ผลงานของขงจื๊อ 1. ยี-กิง คัมภีร์แห่งการเปลี่ยนแปลง 2. ชู-กิง คัมภีร์แห่งประวัติศาสตร์ 3. ซี-กิง คัมภีร์แห่งบทกวี 4. ลี-กิง คัมภีร์แห่งพิธีกรรม 5. ชุนชิว คัมภีร์ฤดูใบไม้ผลิและฤดูใบไม้ร่วงกล่าวถึงเหตุการณ์ในแคว้นหลู่
2) ชู ทั้ง 4 เป็นผลงานที่หลานและลูกศิษย์เขียนขึ้น ประกอบด้วย 1. ต้า-เซี่ยว (อุดมศึกษา) 2. จุน-ยุง (ทางสายกลาง) 3. ลุน-ยู “รวมภายิตของขงจื๊อ” 4. เม่งจื๊อ เป็นการแสดงความคิดเห็นของเม่งจื๊อต่อคำสอนของขงจื๊อ
- ⁹ คัมภีร์หลุนอี่ว เล่มที่ 17 บทที่ 23
- ¹⁰ เหยียนหุ่ยได้รับการกล่าวขานว่าเป็นขงจื๊อน้อย
- ¹¹ แต่สุดท้ายเพื่อน ๆ ของเหยียนหุ่ยก็จัดงานศพให้อย่างเอิกเกริก

- ¹² ประชาชนอเมริกันเช่น ม่อจือ คัดค้านเพราะเห็นว่า การละเล่น ดนตรี กวีนิพนธ์เป็นสิ่งที่นำความฟุ้งเฟ้อมาให้ประชาชน
- ¹³ รัฐที่สมบูรณ์ในอุดมการณ์ของขงจื๊อประกอบด้วย ประชาชนมีอาหารเพียงพอ มีกำลังทหารพอที่จะปกป้องรัฐ และผู้ปกครองได้รับความเชื่อถือและศรัทธาจากประชาชน ซึ่งอย่างหลังนี้ สำคัญที่สุด
- ¹⁴ การแสดงออกถึงความเป็นพวกเดียวกันผ่านหลักการ 3 แบบคือ
- 1.หลักแห่งความคล้ายคลึง (Principle of similarity) สิ่งเร้าใดที่ให้ความคล้ายกันจะรับรู้ว่าเป็นพวกเดียวกัน
 - 2.หลักแห่งความใกล้ชิด (Principal of proximity) สิ่งเร้าที่มีความใกล้เคียงกันจะรับรู้ว่าเป็นพวกเดียวกัน
 - 3.หลักแห่งความสมบูรณ์ (Principal of closure) เป็นการรับรู้สิ่งที่ไม่สมบูรณ์ให้สมบูรณ์ขึ้น
- ¹⁵ ในชีวิตประจำวัน มนุษย์ มีการรับรู้ทางการมองเห็น 75% จากการได้ยิน 13% จากการสัมผัส 6% จากกลิ่น 3 % และจากรส 3%
- ¹⁶ 1. จงอย่าประมาทและยึดมั่นต่อความรู้จนเกินไปโดยขาดการไตร่ตรอง เพราะเล่าจื๊อบอกว่าเรื่องที่ขงจื๊อสอนใจเป็นเรื่องคนโบราณที่จะหาหลักฐานมาอ้างอิงได้ยาก ดังนั้นการยึดถือความที่นำเสนอสืบต่อกันมาจึงต้องระมัดระวัง 2. มนุษย์พึงอดทนรักษาดินให้รอด โดยเข้าใจสถานการณ์ต่างๆ ให้ได้ชัดเจนว่า เวลาใดเป็นคุณ เวลาใดเป็นโทษ การแสดงหน้าที่บทบาทของตนต้องให้ถูกกาลเทศะ เพราะถ้าไม่เป็นช่วงเวลาอันควรก็ควรนิ่งเฉยเสีย อย่าได้หลงแสดงตนออกมาเพราะจะเป็นภัย 3. จงรู้จักข่มตนเองแม้เป็นผู้มีความรู้ความสามารถ และมี 15 การแสดงออกถึงความเป็นพวกเดียวกันผ่านหลักการ 3 แบบคือ 1. หลักแห่งความคล้ายคลึง (Principle of similarity) สิ่งเร้าใดที่ให้ความคล้ายกันจะรับรู้ว่าเป็นพวกเดียวกัน 2. หลักแห่งความใกล้ชิด (Principal of proximity) สิ่งเร้าที่มีความใกล้เคียงกันจะรับรู้ว่าเป็นพวกเดียวกัน 3.หลักแห่งความสมบูรณ์ (Principal of closure) เป็นการรับรู้สิ่งที่ไม่สมบูรณ์ให้สมบูรณ์ขึ้น
- ¹⁷ เป็นศิษย์คนเดียวของขงจื๊อที่มีฐานะร่ำรวย จึงเป็นผู้สนับสนุนด้านทุนทรัพย์กับสำนักเรียนของขงจื๊อ
- ¹⁸ ในปี ค.ศ. 1925 ก่อนมรณกรรมของ ชุนชัคเซิน ชาวรัสเซียผู้หนึ่งได้ถามชุนชัคเซินว่า อะไรคือแรงบันดาลใจให้เกิดแนวทางการปฏิวัติของท่านชุนชัคเซินตอบโดยไม่ลังเลใจเลยว่า ขงจื๊อเป็นแรงบันดาลใจให้สร้างแนวทางการปฏิวัติด้วยการพัฒนาและทำต่อยอดสิ่งที่ขงจื๊อได้ทำมาในอดีตเท่านั้นเอง ดังนั้น แนวคิดไตรราษฎร์ หรือ ไตรประชา จึงเกิดขึ้นในกรอบของ หลักประชาชาติ หลักประชาสิทธิ และหลักประชาชีพ

บรรณานุกรม

- เจียน ชีระวิทย์. (2547). *วิวัฒนาการการปกครองของจีน*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- หลี่ มงคลธรรมแห่งชีวิตของจีน โบราณ (เจือจันท์ อชพรรณ (มัส โง), ผู้ถอดความ). (2529). กรุงเทพฯ: พับลิคิสนเนสพริ้นท์.
- เดิมศักดิ์ ทวณิช. (2549). *จิตวิทยาทั่วไป*. กรุงเทพฯ: ซีเอ็ดดูเคชั่น.
- ทองหล่อ วงศ์ธรรมา. (2536). *ปรัชญาตะวันออก*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- ประยงค์ สุวรรณบุปผา. (2541). *รัฐปรัชญา แนวคิดตะวันออก-ตะวันตก*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- เฟิงอ้วนหลัน. (2544). *ปรัชญาจีน จากขงจื้อ ถึง เหมาเจ๋อตง* (ส.สุวรรณ, ผู้แปล). กรุงเทพฯ: พิราบ.
- พระมหาบุญเรือง ปญฺญาวชิโร. (2541) *การศึกษาแนวความคิดเรื่องมนุษย์นิยมในปรัชญาขงจื้อ*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย.
- พุทธทาสภิกขุ. (2548). *ธัมมิกสังคมนิยม*. กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ.
- พิน ดอกบัว. (2549). *ปวงปรัชญาจีน*. กรุงเทพฯ: ศยาม.
- วิทยากร เขียงกุล. (2552). *ปรัชญาการเมือง เศรษฐกิจ สังคม* (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: สายธาร.
- วิโรจ นาคชาติ. (2554). *ปรัชญาจิต*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- สงบ ส่งเมือง. (2528). *เอกสารคำสอน วิชาเอเชียตะวันออก*. สงขลา: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา.
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. (2532). *สังคมวิทยาการเมือง: หลักการและการประยุกต์*. กรุงเทพฯ: เจ้าพระยา.
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. (2550). *ทฤษฎีสังคมวิทยา: เนื้อหาและแนวการใช้ประโยชน์เบื้องต้น*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุชีพ ปุญญานุภาพ. (2534). *ศาสนาเปรียบเทียบ*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

สุพจน์ บุญวิเศษ. (2549). *หลักรัฐศาสตร์*. กรุงเทพฯ: เว็ลเทรด.

หลุนอีว: *ขงจื้อสนทนา* (สุวรรณา สถาอานันท์, ผู้แปล). (2554). กรุงเทพฯ: โอเพ่นบุ๊กส์.

เสถียร โพธิ์นันทะ. (2532). *เมธีตะวันออก*. พระนคร: ประชาชน.

หลี่ฉางจื่อ. (2537). *เจาะประวัติขงจื้อ* (สิน วิภาวสุ, ผู้แปล). กรุงเทพฯ: สมาพันธ์.

Smith, D. H. (1985). *Confucius and confucianism*. London: Granada.

Fung Yu-Lan. (1976). *A short history of Chinese philosophy*. New York: The Free Press.

Li Fu Chen. (1986). *The Confucian way*. (Shih Shun Liu, Trans.). London: KPI.